

به نام خدا

ضمانت احترام

در حقوق بین الملل
عمومی نوین

حقوق بین الملل به زبان ساده

دفتر و فروشگاه مرکزی:
تهران، خ انقلاب، خ فلسطین جنوبی، خ معشتم، شماره‌ی ۲۰، طبقه‌ی همکف، واحد ۱
تلفن: ۶۶۴۱۰۰۴۱ (خط ۵) • تلفکس: ۶۶۴۶۸۲۶۳ • کد پستی: ۱۳۱۵۸۴۴۵۴۷
اینستاگرام: @ghasedakbooks • تلگرام: @ghasedakbooks • فروشگاه آنلاین: www.ghasedakbooks.ir

ضمانت اجرای حقوق بین‌الملل عمومی نوین

محمد مهدی سیدناصری

مدیر هنری: حسین نیلچیان

اجرای جلد: فریدون حقیقی

صفحه‌آرایی: کارگاه گرافیک قاصدک

زیر نظر شورای بررسی کتاب‌های متمم

لیتوگرافی: گلپا • کد: ۹۹/۱۰۲۱

چاپ سوم: ۱۴۰۰ • تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۳۷-۱۷۲-۲

کلیه‌ی حقوق چاپ و نشر انحصاراً برای

موسسه‌ی نشر و تحقیقات ذکر محفوظ است.

چاپ سوم

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

سرشناسه: سیدناصری، محمد مهدی، ۱۳۷۰-

عنوان و نام پدیدآور: ضمانت اجرا در حقوق بین‌الملل عمومی نوین / محمد مهدی سیدناصری.

مشخصات نشر: تهران: موسسه نشر و تحقیقات ذکر، کتابهای متمم، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۳۶ ص: ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۳۷-۱۷۲-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: حقوق بین‌الملل - International law

موضوع: تحریم (حقوق بین‌الملل) - (Sanctions International law)

موضوع: تعهدات بین‌المللی - International obligations

رده بندی کنگره: KZ۳۴۱۰

رده بندی دیویی: ۳۴۱

شماره کتابشناسی ملی: ۷۵۳۶۴۲۲

فهرست مطالب

مقدمه.....	۵
ویژگی ها و اقسام حقوق بین الملل به چند دسته تقسیم می شود؟ ..	۱۲
تحول در حقوق بین الملل به چه معنای باشد؟ ..	۱۴
چه رابطه ای میان جامعه بین المللی و همبستگی جهانی وجود دارد؟	۱۶
تفاوت جامعه جهانی با جامعه داخلی چیست؟ ..	۲۰
جایگاه و نقش حقوق بین الملل در نظام حقوق داخلی چگونه است؟	۲۶
نظریه ی مکتب دوگانگی حقوق داخلی و حقوق بین الملل در نظام حقوق داخلی چگونه است؟ ..	۲۷
چه انتقادهایی بر نظریه ی دوگانگی حقوقی وجود دارد؟ ..	۳۰
مکتب یگانگی حقوقی چیست ؟ ..	۳۲
نظریه ی یگانگی حقوقی با برتری حقوق داخلی چیست ؟ ..	۳۳
نظریه ی یگانگی حقوقی با برتری حقوق بین الملل چیست ؟ ..	۳۵
حقوق بین الملل در حال حاضر وضعیت آن چگونه است؟ ..	۳۸
آیا حقوق بین الملل عمومی الزام آور است ؟ ..	۴۲
پذیرش عام و خاص چیست ؟ ..	۴۳
مبنای الزام آور بودن حقوق بین الملل چیست؟ ..	۵۴

اعتبار نظام حقوقی حاکم بر سازمان‌های بین‌المللی چگونه است؟	۵۸
آیا مقررات بین‌المللی در مراجع قضایی بین‌المللی اجرا می‌شود؟ ...	۶۳
مسائل موضوعی در نحوه‌ی اعمال صلاحیت مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری چه تاثیری دارد؟	۷۰
جنبه‌ی سیاسی مسائل مورد مشورت چگونه است؟	۷۱
تاثیر نوع احکام داخلی در اقامه‌ی دعاوی بین‌المللی چگونه است؟	۷۶
چند نوع ضمانت اجرا در حقوق بین‌الملل داریم؟	۸۶
ضمانت اجرا در حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل چگونه است؟	۸۹
چرا دولت‌ها از مسئولیت بین‌المللی ترس دارند؟	۹۰
آیا وجود سیستم نظارت بین‌المللی موثر است؟	۹۴
خودیاری چیست؟	۹۸
تلافی چیست؟	۱۰۵
سخن آخر و نتیجه‌گیری	۱۰۹
منابع	۱۲۹

مقدمه

جامعه بین‌المللی، جامعه‌ای تشکیل شده از دولت‌های برخوردار از حاکمیت‌های ملی است که ساختار نظم حقوقی معاصر، بر آن مبتنی است. لازمه تحقق حاکمیت و استقلال کشورها، فقدان مرجع متمرکز و برتر فوق حاکمیت است تا به سامان‌دهی امور در زمینه‌های قضایی، اجرایی و تقنینی بپردازد. جامعه بین‌المللی، یک نظام بین‌دولت‌هاست که مبانی تئوریک و بستر نظری آن در برابر دولت‌ها قرار دارد، آن‌گونه که بند یک از ماده ۲ منشور سازمان ملل متحد بر اصل برابری تمام اعضای سازمان تأکید کرده و آن را رکن اساسی ملل متحد اعلام می‌نماید. فقدان یک مرجع قانونگذاری بین‌المللی، با صلاحیت وضع و تصویب قوانین جهانی و نبود یک نهاد قضایی مناسب و نیز نظام تضمین شده اجرایی، حقوق بین‌الملل را با این تردید مواجه ساخته است که آیا به راستی حقوق بین‌الملل وجود دارد؟ اگر وجود دارد، سازوکارهای اجرایی آن چیست و انگیزه تابعان آن در اطاعت از قوانین بین‌المللی کدام است؟ بیان کردن قواعد حقوق بین‌الملل

به بحث ضمانت اجرا در نظام‌های حقوقی ملی و اندیشه اجبار به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر آن زمینه مناسبی در ایجاد تشکیک نسبت به جایگاه نظام حقوق بین‌الملل فراهم آورده است. در حالی که انسجام و تحول تدریجی جوامع ملی در خصوص وضع قواعد حقوقی توأم با ضمانت اجرا، محصول یک روند تکاملی در پویش تاریخی بوده است. حقوق بین‌الملل، به علت نوپا بودن و برخورداری از ضعف‌های ساختاری، نارسا بودن قواعد موضوعه و کثرت و تنوع مسائل جدید و شکوفایی و گسترش مناطق بی‌حقوق در عرصه بین‌المللی، و رای موضوعات سنتی، از ضمانت اجرای کافی و مقابله با نقض معیارهای بین‌المللی به طور مؤثر برخوردار نشده است. با وجود نبود ضمانت اجرای مناسب، قواعد حاکم بر جامعه بین‌المللی لازم‌الاجرا هستند و کاربرد آن‌ها بر رفتار دولت‌ها تأثیر می‌گذارد و دولت‌ها نیز در عمل حقوق بین‌الملل را رعایت می‌کنند؛ زیرا لازمه وجودی یک جامعه بین‌المللی و شرط دوام و قوام آن، رعایت حقوق بین‌الملل در حد گسترده است. روندی که به اقتضای ماهیت متغیر روابط بین‌المللی و ساختار متحول نظام بین‌المللی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. به منظور درک دقیق حقوق بین‌الملل به عنوان بازتاب جامعه جهانی و تضمین رعایت مقررات آن، باید این رشته را صرفاً در بطن جامعه بین‌المللی مورد مطالعه علمی قرار داد.

اولین باری که ضمانت اجرا در حقوق بین‌الملل مطرح شد در

حکمیت مربوط به مسئله ماهیگیری در سواحل اقیانوس اطلس در سال ۱۹۱۰ میلادی (۱۲۸۸ هجری شمسی) بود. بعد از جنگ جهانی اول در ماده ۱۶ میثاق جامعه ملل ضمانت اجرایی برای حقوق بین الملل پیش بینی شد که به موجب آن دولت‌هایی که عضو جامعه ملل بودند مجبور شدند که قبل از اقدام به جنگ نکاتی را رعایت کنند که در صورت تخلف، روابط مالی و تجاری سایر دولت‌های عضو جامعه با دولت متخلف قطع می‌شد و ممکن بود اقدامات نظامی بر علیه او صورت گیرد. در منشور ملل متحد نیز پس از جنگ جهانی دوم، مکانیسم پلیس بین المللی مطرح گردید و اقداماتی که در صورت تهدید علیه صلح و امنیت بین المللی به عمل خواهد آمد ذیل فصل هفتم این منشور بیان شده است.

رشد و توسعه هر یک از کشورهای عضو جامعه بین المللی مستلزم همکاری سازمان یافته آن‌ها در سطحی بالاتر از منافع ملی می‌باشد به شرط آنکه این همکاری بر اساس اصولی باشد، که ضامن منافع جمع و حاصل وجدان مشترک جامعه بشری باشد حال اگر کشوری اصول و قواعد حقوق بین الملل را رعایت نکرد، تخلفی محسوب شده که عکس العملی را اقتضا می‌نماید، پس قواعد و مقررات حقوقی نیازمند ضمانت اجرایی می‌باشند تا از اجرای آن‌ها اطمینان حاصل گردد.

اگرچه می‌دانیم روابط اجتماعی در ابتدا، محدود و در سطح

بسیار نازلی برقرار بوده است و به تدریج، با پیشرفت علوم و تکنولوژی، روابط اجتماعی نیز گسترش یافته و به صورت امروزی پیچیده شده است. از همان آغاز، برقراری روابط اجتماعی نیاز به وجود قواعدی که این روابط را تنظیم نماید، وجود داشته است و بر همین اساس است که می‌توان گفت «علمی که تنظیم کننده‌ی این روابط اجتماعی می‌باشد، علم حقوق است» که خود به تبعیت از پویایی روابط علوم اجتماعی، علمی پویا و در حال توسعه و تحول می‌باشد. به عبارت دیگر، اگر در آغاز، حقوق صرفاً به قواعدی گفته می‌شده است که تنظیم کننده‌ی روابط خصوصی افراد در گستره‌ی یک قوم یا قبیله و یا یک شهر و کشور بوده است، امروزه با توجه به گسترش روابط اجتماعی چه در صحنه‌ی داخلی و چه در صحنه‌ی بین‌المللی، حقوق نیز به تبع آن گسترش یافته و به صورت علمی درآمده است که روابط اجتماعی را هم در صحنه‌ی داخلی و هم در صحنه‌ی بین‌المللی تنظیم می‌نماید. بر همین اساس، اگر قبلاً حقوق فقط به دو شاخه‌ی عمومی و خصوصی تقسیم می‌شد، امروزه با توجه به گسترش همین روابط اجتماعی و بین‌المللی، هر یک از دو شاخه‌ی مزبور خود به شاخه‌های متعددی تقسیم شده‌اند که حقوق بین‌الملل یکی از شاخه‌های حقوق عمومی می‌باشد.

یکی از مهم‌ترین اشکال وارد بر حقوق بین‌الملل، عدم ضمانت اجرای مؤثر آن است، از این حیث که در نظام بین‌المللی هیچ

نیروی قهریه بین‌المللی وجود ندارد تا کشورها را به اجرای قواعد حقوق بین‌الملل ملزم نماید و تضمینی بر اجرای قواعد و احکام دادگاه‌های بین‌المللی و حفظ صلح و امنیت بین‌المللی باشد. نقض مکرر حقوق بین‌الملل، توسط دولت‌ها به عنوان ارکان اساسی و کنش‌گران جامعه بین‌المللی، موجب انکار ضمانت اجرا برای این رشته از حقوق به عنوان مجموعه‌ای از قواعد الزام آور شده است. در قلمرو حقوق بین‌الملل، یک حقوق ناظر بر روابط دولت‌ها که ذاتاً از پشتوانه فوق‌حاکمیتی برخوردار باشد و دولت‌ها را وادار به تمکین کند، وجود ندارد. این رشته از حقوق، فاقد یک نظام متمرکز بین‌المللی است و ضمانت اجرای قوانین بین‌المللی منوط و مشروط به حسن نیت دولت‌هاست و بر پای وفاق عام دولت‌ها مبتنی است. شکل‌گیری و تکوین قواعد حقوق بین‌الملل، یا از مجرای حقوق بین‌الملل عرفی صورت می‌گیرد یا از طریق اعتبار بخشیدن به معاهدات بین‌المللی که قواعدی الزام آور برای امضاکنندگان و تعهدکنندگان آن، ایجاد می‌کند.

مبنای حقوق بین‌الملل، زاییده نیاز و ضرورتی است که دولت‌ها در جامعه بین‌المللی برای همزیستی احساس می‌کنند. حاکمیت دولت‌ها، همچنان به عنوان یک مانع جدی بر سر راه ضمانت اجرای کامل حقوق بین‌الملل قرار دارد. تحولات قرن بیستم میلادی، با تأثیر در نظام حقوق بین‌الملل، پایه‌های اساسی حاکمیت دولت‌ها را متزلزل کرده و تغییرات بسیاری در ساختار

جامعه کشورها ایجاد نموده است. نظام جدید جهانی، با تکیه و توسل بر اصل همکاری و تعاون بین‌المللی و دست یازیدن به ضرورت اقدام جمعی، همزیستی ناگزیر بین‌المللی را برای دولت‌ها به ارمغان آورده است. عضویت در سازمان‌های بین‌المللی، نه تنها از اقتدار حاکمیت مطلق دولت‌ها کاسته است؛ بلکه آن‌ها را وادار نموده به صورت ارادی محدودیت‌های خاصی را در روابط بین‌الملل بر رفتارها و عملکردهای خود بپذیرند. امروزه، نمی‌توان محدودیت حاکمیت دولت‌ها را تنها ناشی از اراده آن‌ها دانست؛ بلکه همچنین برگرفته از ضرورت همزیستی بازیگران بین‌المللی است. در پدید آمدن نظم بین‌المللی، دولت‌ها بر پایه رضایت خود تعهداتی را قبول کرده‌اند و قواعد آمره وضع کرده‌اند که با توافق‌های دولت‌ها امکان تغییر ندارد. نتیجه حاصل از محدودیت خود خواسته، برتری نظم حقوقی بین‌المللی بر نظم حقوق داخلی و تعیین حدود حاکمیت به وسیله حقوق بین‌الملل است. در نظام جهانی، دولت‌ها خود واضح قواعد حقوق بین‌الملل و نیز مجری تفسیر آن هستند. تا زمانی که دولت‌ها موافقت نداشته باشند؛ نمی‌توان آن را ملزم به قبول قاعده جدید کرد. هر چند احترام به حاکمیت ملی دولت‌ها، مستلزم دخالت نکردن در امور داخلی دیگر کشورهاست؛ با وجود این، هر زمان منافع و مصالح دولت‌ها اقتضا نموده از مداخله در امور داخلی دیگر دولت‌ها خودداری نکرده‌اند.

با وجود مواردی که گفته شد، حقوق بین‌الملل در بعضی موارد، ضمانت‌های اجرایی تهیه و تدارک دیده که بر رفتار دولت‌ها تأثیر گذار است. محاکمه و مجازات جنایتکاران جنگی در محاکم کیفری، تعلیق اجرای معاهدات، طرح موضوع در سازمان‌های منطقه‌ای، پیش‌بینی مجازات‌های اقتصادی و نظامی توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد، از جمله این ضمانت‌های اجرا است. با وجود این، باید یادآوری کرد که ضمانت اجرای قوانین بین‌المللی در مقایسه با حقوق داخلی، غیر مستقیم و ناکامل، سست و شکننده است. سؤال اصلی کتاب پیش رو این است که چه عواملی به حقوق بین‌الملل، خصیصه الزام‌آوری می‌بخشند و دولت‌ها را به اطاعت از قواعد حقوق بین‌الملل وادار می‌سازد؟ در کتاب پیش رو قصد داریم با زبانی بسیار ساده و روان درباره‌ی ماهیت و آثار ضمانت اجرا در حقوق بین‌الملل عمومی در عصر حاضر بپردازیم.